

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Анотація. У статті розкрито основні закономірності формування особистості. Проаналізовано роль викладача вищого навчального закладу у становленні майбутніх фахівців на етапі реформування національної системи освіти. Розглянуто сутність, переваги та проблеми впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: юнацький вік, особистість, формування, розвиток, вищий навчальний заклад, кредитно-модульна система організації навчального процесу.

Аннотация. В статье раскрыты основные закономерности формирования личности. Проанализировано роль преподавателя высшего учебного заведения в становлении будущих специалистов на этапе реформирования национальной системы образования. Рассмотрено суть, преимущества и проблемы внедрения кредитно-модульной системы организации учебного процесса в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: юношеский возраст, личность, формирование, развитие, высшее учебное заведение, кредитно-модульная система организации учебного процесса.

Annotation. The article explores the basic laws of the individual. The role of teachers in higher education of future professionals on the stage of reforming the national education system. Essence, the benefits and challenges of the credit modular system of educational process in higher education.

Keywords: individual, higher education, credit modular system.

Актуальність. Мета освіти сьогодні – це підготовка фахівців, здатних конкурувати на світовому ринку. Акцент все більше робиться на якості освіти, універсальності підготовки випускника та його адаптованості до світових тенденцій розвитку та запитів суспільства, на особистісну орієнтованість навчального процесу, його інформатизацію, визначальну важливість освіти у забезпеченні сталого людського розвитку. Необхідність цих процесів диктується Європейською орієнтацією України загалом та входженням України у Європейське освітнє і наукове товариство. Головним завданням вищих навчальних закладів є надання майбутнім фахівцям системи знань, умінь та навичок, що гарантують виконання ними своїх функціональних обов'язків, а також забезпечення культурного і духовного розвитку особистості кожного

студента, виховання молодих людей у дусі найкращих людських цінностей. Тому процеси навчання та виховання нероздільні, повинні бути послідовними і безперервними, а їх метою має бути не лише теоретична і практична підготовка, а й духовне збагачення майбутніх фахівців, здатних до саморозвитку особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна вітчизняна психологія та педагогіка має в своєму арсеналі значну кількість праць, присвячених різним аспектам особистісного розвитку студентів у взаємозв'язку з їхньою професіоналізацією. В контексті специфіки студентського віку як важливої стадії розвитку особистості цю проблему розглядали Б.Ананьєв, А.Бодальов, Д.Дворяшин, Н.Пейсахов, О.Степанова. З'ясуванню сутності, етапів і детермінуючих чинників становлення особистості присвятили свої дослідження К.Абульханова-Славська, В.Бодров, Є.Клімов, А.Маркова. Визначенням ролі й місця здібностей, інтересів, мотивів та індивідуально-особистісних рис у формуванні професійно важливих якостей займалися Е.Зеєр, Т.Кудрявцева, Б.Ломов.

Метою даної роботи є з'ясування особливостей особистісного становлення студентів вищих навчальних закладів із перспективною проекцією на професійну діяльність у майбутньому. Об'єкт дослідження - особистісний розвиток людини, а предмет - процес формування в структурі особистості студента якостей, потрібних для виконання майбутньої професійної діяльності.

Мета, об'єкт та предмет дослідження зумовили послідовне виконання наступних **завдань**: встановити закономірності набуття студентами професійних якостей; з'ясувати чинники формування професійної направленості студентів під час навчання у вищій школі; проаналізувати сучасні засоби навчання у вищій школі з метою оптимізації процесу підготовки майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування особистості людини триває все життя, втім період навчання у вищій школі відіграє

особливу роль у цьому процесі. Саме в цей час у студента закладаються основи тих якостей спеціаліста, з якими він ввійде в нову для нього атмосферу діяльності, де відбуватиметься його подальший розвиток як особистості. Тому питання особистісного становлення студентів в аспекті їхньої професійної діяльності має постійно знаходитися в центрі уваги вищої школи. Для цього система навчально-освітнього процесу повинна бути вибудована на ґрунті гармонізації розвитку студента і як особистості, і як фахівця.

Особистість – суспільна істота, наділена свідомістю і представлена психологічними характеристиками, які є стійкими, соціально зумовленими і виявляються у суспільних зв'язках, відносинах з навколишнім світом, іншими людьми та визначають поведінку людини [12].

Формування особистості – становлення людини як соціальної істоти, внаслідок впливу середовища і виховання на внутрішні сили розвитку [12].

Студент – особа, яка в установленому порядку зарахована до вищого навчального закладу та навчається за денною (очною), вечірньою або заочною, дистанційною формами навчання з метою здобуття певних освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівнів.

Процес навчання за своєю сутністю є рухом студента шляхом пізнання від незнання до знання, від неповного до повнішого, ширшого і точнішого знання. У процесі навчання формуються пізнавальні, практичні вміння і навички, відбувається розвиток і виховання студентів [12].

Отже, формування майбутнього фахівця в процесі навчання – це становлення особистості студента засобами навчання з метою формування пізнавальних, практичних вмінь і навичок з певної галузі науки або мистецтва, необхідних для встановлення суспільних зв'язків і відносин з навколишнім світом.

Процес становлення особистості майбутнього фахівця припадає на віковий період ранньої юності. Саме в цьому віці починається усвідомлення та переживання людиною життєвої перспективи, що впливає на побудову

особистістю життєвого шляху, розгортання процесу життєтворення, виступає показником зрілості особистості, тому юнацький вік заслуговує на більш пильну увагу, порівняно із іншими віковими етапами розвитку людини.

Зростання самосвідомості підлітка, поява першого часового новоутворення - «почуття дорослості» призводять до розуміння безперервності часового плину, закладають основи для появи в подальшому можливостей реконструкції минулого, передбачення майбутнього, його організації. У підлітковому і ранньому юнацькому віці формується механізм вищих психічних функцій, які забезпечують процес цілепокладання, що призводить до появи перших життєвих цілей-напівмрій, а дещо пізніше - життєвих планів. Мрії і фантазії людини входять до системи уявлень про майбутнє як складові бажаної картини майбутнього.

Згідно з результатами сучасних досліджень індивіди у віці 18-23 роки мають цілісні уявлення про часову перспективу: виділяється найбільш значуща часова орієнтація, що залежить від психічного складу, часові уявлення будуються на основі індивідуальних переживань і спостережень. Саме у період юнацтва уявлення про час переходять на найбільш високий рівень і наближаються до абстрактного відображення часу, при чому особистий досвід, побудований на власному переживанні і безперервності сприймання часу, виступає головним фактором у становленні даних уявлень і понять [8]. Слід зазначити, що в юнацькому віці ще невідоме відчуття швидкоплинності часу, його реальної обмеженості для здійснення всіх мрій і планів, що створює позитивний емоційний фон. У зв'язку із цим О.В.Посацький висловив припущення, що у ранній юності образ майбутнього є складним інтегративним утворенням, яке охоплює ціннісні орієнтації, перші життєві плани, плановані та очікувані події, елементи рефлексії та самооцінки, засвоєні стереотипи поведінки, настанови та емоційне ставлення до майбутнього [10].

Для юнацького віку характерне розкриття діалектичного зв'язку минулого, теперішнього і майбутнього, формування життєвих планів,

абсолютизація перспективної орієнтації [5]. Мрії, фантазії, пошуки ідеалу, спрямовані у майбутнє прагнення, сприяють поступовій побудові реальних життєвих планів, пов'язаних із вибором майбутньої професії чи роду діяльності.

За умов розбудови, демократизації, гуманізації та докорінної трансформації суспільства усвідомлення загрози, яка криється в бездуховності, нікчемності інтересів, емоційної недорозвиненості людей і юнацтва, повернуло систему освіти до загальнолюдських цінностей і головною метою навчально – виховного процесу повинна бути підготовка майбутнього фахівця не тільки теоретично і практично підготовленим, а й духовно збагаченим.

Початок третього тисячоліття характеризується тим, що одночасно з формуванням світової ринкової економіки відбувається процес народження фахівця сучасного типу, в якому набувають особливого значення взаємовідносини як між учасниками економічної діяльності так і між викладачами, що передбачає невинне і послідовне впровадження технологічних, управлінських та інших рішень, які спрямовані на підвищення ефективності використання сучасних методів і принципів педагогічної діяльності в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу.

В умовах, коли світ переживає період розвитку високих технологій, країна, яка буде володіти такими технологіями найближчими роками посідатиме провідне місце у світі та в економіці. І треба зазначити, що вищі навчальні заклади є осередками, де народжуються і розвиваються перспективні технології майбутнього. Аналіз головних чинників впливу на зміни в системі вищої освіти України дає на змогу стверджувати, що система вищої освіти не повинна віддалятися від життя, перетворюватися на замкнений „ ринок освітянських послуг ”, вона має стати основою розвитку науки, економіки, культури та безпосередньо брати участь у розв'язанні завдань науково-технічного розвитку країни: освіта стає головним показником інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства та держави[11].

З професійно-педагогічної точки зору для сучасного викладача суттєвим є гуманне ставлення до студента, сприйняття розвитку його особистості, спрямованість на студентські потреби і інтереси і відповідно перетворення педагогічного процесу в особистісно орієнтований. Розвиток особистості студента — основна мета діяльності викладача нашого часу. Підготовка висококваліфікованого фахівця здійснюється як наскрізна, послідовна, цілісна система: учень > студент > фахівець (бакалавр, магістр). Тому завданням нинішнього дня для педагога є допомога студентові в організації навчальної і інших видів діяльності та чітке розмежування тих видів навчальних робіт, які виконуються в аудиторії та у позааудиторний час.

Зміст життя педагога полягає в тому, що якщо вихованець, закінчуючи навчальний заклад, буде пам'ятати хоча б маленьку долю того, про що ви йому говорили, буде пам'ятати як вас звати – значить ви прожили не дарма. Народне прислів'я свідчить: "Хочеш знати істину – будь з народом. Хочеш знати про викладача – будь з його студентами". Німецький педагог-демократ Адольф Дистервег (1790–1863) зазначав: "Поганий вчитель підносить істину, хороший вчить її знаходити" [7]. Взаємини викладачів і студентів повинні бути демократичними, спрямованими на ділове співробітництво в здійсненні основних цілей навчання у вузі. Викладачі повинні добре розумітися в психології студентів, знати їхні особливості, спрямовувати всю свою діяльність на виховання й розвиток студентів у процесі навчання. Викладач-педагог має бути закоханим у свій предмет, любити дітей, бути інтелігентною, інтелектуальною людиною, розвиненим, здібним, гуманним, працьовитим, фізично здоровим, без шкідливих звичок, з високою мораллю тощо. Від педагога-вихователя вимагається дуже багато. Такого педагога треба готувати, формувати, берегти.

Реформування освіти України природно поширюється і на педагогічну освіту. В останні десятиріччя перед вищою школою стоїть завдання переходу до формування професіоналів, які б могли у своїй майбутній професійній

діяльності поєднувати глибокі фундаментальні теоретичні знання і практичну підготовку з постійно зростаючими вимогами інформаційного суспільства. Основні положення щодо національної освіти і ролі педагогічних кадрів знайшли відображення у законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Державній національній програмі «Освіта»(Україна XXI ст.), Національній доктрині розвитку освіти, Державній програмі «Вчитель», Концепції педагогічної освіти.

В підлітковому та юнацькому віці студенти, виступаючи вже як суб'єкт громадянського виховання, співвідносять власні громадянські орієнтації з подібними ж орієнтаціями викладача і якщо їх збіг зафіксовано, особа викладача стає для них значущою та референтною.

Оптимальними є педагогічно доцільні взаємини викладачів і студентів, які сприяють самоствердженню особистості й розвитку студента як майбутнього вчителя; створюють атмосферу психологічної захищеності, зниження внутрішнього емоційного напруження; формують позитивне взаємне оцінювання один до одного; передбачають взаємообмін окремими рольовими функціями в дидактичній взаємодії; забезпечують активну участь і співтворчість у спільній навчально-професійній і науково-пошуковій діяльності тощо.

Особистість характеризується розумністю (визначає рівень інтелектуального розвитку), відповідальністю (рівень розвитку почуття відповідальності, вміння керувати своєю поведінкою, аналізувати свої вчинки і відповідати за них); свободою (здатність до автономної діяльності, прийняття самостійних рішень); особистою гідністю (визначається рівнем вихованості, самооцінки); індивідуальністю (несхожість на інших). Виявляються та формуються всі ознаки особистості в процесі свідомої діяльності і спілкування.

Провідним видом діяльності студентів є навчання, не простим передаванням знань від викладача до студента. Це процес активного оволодіння знаннями, навичками і вміннями під керівництвом наставника. Навчання

повинно мати розвиваючий характер. Повідомляючи знання, викладач має навчати спостерігати, порівнювати, аналізувати, виражати свої думки за допомогою мови. Такі студенти навчаються самостійно мислити і здобувати нові знання. Розвиваючи самостійність у студентів, викладач створює систему навчальних завдань, виховує відповідальність особистості. Одним із основних завдань сучасного викладача залишається керівництво навчальним процесом, не обмежуючи свободи студентів та поважаючи особисту гідність, стимулюючи розвиток навчального інтересу та формування індивідуальності.

Життєвий досвід свідчить, що, переходячи від навчання до практичної діяльності, і в науці, і на виробництві людина утримується на рівні вимог часу, якщо вона постійно працює над собою, тобто весь час навчається самотужки.

Задовольняючи вимоги часу, вводяться нові системи оцінювання навчальних досягнень студентів та системи кредитів. Пропагуються ідеї демократизації, європейського співтовариства, навчання протягом всього життя, мобільності студентів і викладачів, компетентнісного підходу.

Нині у системі вищої освіти України активізувалися процеси її реформування, що зумовлено вимогами Болонського процесу і пов'язано із входженням України до єдиного європейського та світового освітнього простору. З метою реалізації європейських підходів до освіти, дотримання світових освітніх стандартів (градація дипломів, єдина система додатків до дипломів, розвиток європейських стандартів якості, розширення мобільності студентів) та для ефективного і поступового переходу від традиційної системи освіти в Україні до нової, спрямованої на реалізацію ідей Болонської конвенції, було розроблено національну модель кредитно-модульної системи організації навчального процесу (КМСОНП).

Такий перехід має значні переваги, про що зазначають у своїх працях багато дослідників розглядуваної проблеми. Так, Р.Басій, Г.Кириякулов, О.Зенін, Є.Крюков вважають, що відміна іспитів, викликана специфікою новітньої системи, має підвищити мотивацію студентів до систематичної

роботи на практичних заняттях, при цьому оцінка їхньої діяльності покладається на викладача [1]. Кредитно-модульна система навчання сприяє більш високому рівню систематизації у засвоєнні навчального матеріалу, мотивації і відповідальності студентів за результати навчальної діяльності. Важливим у сучасному педагогічному процесі в умовах КМСОНП є те, що на відміну від традиційної організації навчального процесу, в якому центральною фігурою є викладач, акценти поступово переносяться на діяльність студента. Це, у свою чергу, спонукає студентів більш самостійно контролювати результати своєї роботи, хоча функція оцінювання знань залишається за викладачем. Такий підхід дозволяє розвивати креативні здібності і сприяє здоровій конкуренції. Мобілізація творчого потенціалу студента, формування дослідницьких навичок. С.Забара вважає перевагами, які є наслідком впровадження базової форми навчання із застосуванням модульно-рейтингової технології [6]. Це сприяє збільшенню частки науково-дослідної, творчої діяльності студентів.

Окрім того, впровадження КМСОНП надає можливість використання більш широкої шкали оцінки знань, підвищує об'єктивність оцінювання знань студентів [9]. На нашу думку, внесення змін до чинних нормативних документів щодо оцінювання навчальних досягнень студентів за шкалою ECTS прискорить і полегшить процес впровадження інноваційної системи навчання.

Вивчення існуючого стану впровадження КМСОНП свідчить про те, що вона тепер реалізується повною мірою, оскільки існують, крім зазначених, й інші взаємопов'язані проблеми, які стосуються студента, а саме:

- відсутність психологічної підготовки студента до навчання за кредитно-модульною системою;
- необхідність адаптації до нових умов і вимог навчального процесу.

Водночас наголошуємо, що враховуючи всі переваги нової моделі навчального процесу, не варто відсторонюватись від надбань традиційної системи освіти. Вважаємо, що у підготовці майбутніх фахівців за вимогами

Болонської конвенції на основі кредитно-модульного навчання вищі навчальні заклади мають урахувати і залишити один із важливих компонентів традиційної системи навчання, а саме: надання випускникам знань з історії, філософії, культурології (вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін). Це забезпечує, насамперед, здобуття знань, необхідних для професійної діяльності, і водночас сприяє розвитку високого рівня культури особистості (Європейська система освіти передбачає для бакалавра більшість практично орієнтованих курсів, а дисципліни фундаментального напрямку вивчаються у магістратурі).

Висновки. Таким чином, розглянувши стан впровадження КМСОНП, переваги і проблеми, пов'язані з ним, доходимо висновку, що цей процес зумовлює перехід від педагогіки з ознаками авторитаризму до педагогіки тактовності та толерантності, за якої у навчанні студентів ураховуються їхні природжені здібності, психологічні особливості кожного з них та формування особистості майбутнього фахівця в цілому. Адаптація системи вищої освіти України до основних принципів європейської вищої освіти, забезпечення її узгодження зі змістом та організацією освітньої діяльності відповідно до вимог Болонського процесу, врахування переваг КМСОНП сприятимуть підвищенню рівня вищої школи української держави, забезпеченню можливості її входження до єдиного європейського освітнього і наукового простору. Проте це спричиняє виникнення низки проблем, що потребують вирішення, а саме: питання професійної підготовки майбутніх фахівців різних галузей та освітньо-кваліфікаційних рівнів в умовах кредитно-модульної системи навчання, удосконалення змісту, розроблення і застосування інноваційних методів навчання, що забезпечило б підвищення рівня якості освіти і конкурентоспроможності фахівців-випускників вищих навчальних закладів.

Література

1. Басий Р. Первый опыт внедрения кредитно-модульной системы обучения на кафедре анатомии человека // Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції "Питання

- впровадження кредитно-модульно-рейтингової системи у навчальний процес" / Басий Р., Кирьякулов Г., Зенин О., Крюков Э. – Київ, 26 січня 2007 р. – У 2 т. – Т.2. – С. 193-205
2. Боришевський М.Й. Духовні цінності в становленні особистості громадянина / Боришевський М.Й. // Педагогіка і психологія. – 1997. - № 1.
 3. Головаха Е.И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи / Головаха Е.И. - К. : Наукова думка, 1988. – 143 с.
 4. Грубінко В.В. Формування інноваційного освітнього середовища у ВНЗ в контексті вимог Болонського процесу / Грубінко В.В. / Освіта як фактор забезпечення стабільності сучасного суспільства (Матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції, м. Тернопіль, 26 березня 2004 р.). - Тернопіль – 2004.- с.6-17.
 5. Донченко А.П. Фактор времени в нравственном становлении и развитии личности / Донченко А.П. - Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1988. - 120 с.
 6. Забара С. Організація самостійної роботи студентів в умовах кредитно-модульної системи / Забара С. // Матеріали науково-практичного семінару "Кредитно-модульна система організації навчального процесу". – Київ, 3 грудня 2007 р.- с.113.
 7. Іванцев Л.І. Становлення особистості майбутнього вчителя / Іванцев Л.І. / Автореферат дис. на здобуття наукового ступеня кандидата псих. наук. – К. – 2003.
 8. Кіреєва З. О. Розвиток уявлень і понять про час у свідомості дітей та юнацтва / Кіреєва З. О. - Автореф. дис. канд. пс. наук. - Одеса, 1999. - 20с.
 9. Павлович М. Болонський процес – організація навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців / Павлович М. // Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції "Питання впровадження кредитно-модульно-рейтингової системи у навчальний процес". – Київ, 26 січня 2007 р. – У 2 т. – Т.2. – С. 85-91.
 10. Посацький О.В. Особливості образу майбутнього в юнацькому віці / Збірник наукових праць інституту психології ім. Г.С. Костюка / За ред. Максименка С.Д. - К., 2004. - Т. 6. - Вип. 3. - с. 264 – 272.
 11. Проблеми освіти: Наук. метод. сб. / Кол. авт. - К.: Наук.-метод. центр вищої освіти, 2000.- вип. 22 – 224 с.
 12. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки : Навч. пос. / Степанов О. М., Фіцула М. М. – К. : Академвидав, 2006. – 520 с. (Альма-матер)
 13. Тараненко І.Г. Демократичні цінності у становленні громадянина / Тараненко І.Г. // Педагогіка і психологія. – 1997. - № 2.